

DE GRØNLANDSKE PILEARTER OG DERES ØKONOMISKE BETYDNING

Af mag. scient. *Johs. Grøntved*

Enhver, som har stiftet nærmere bekendtskab med Grønlands vegetation, ved, at pilearterne spiller en meget betydelig rolle her. Antallet af pilearter er dog ikke stort, man regner med, at der forekommer ialt fem vel adskilte arter, nemlig gråpil (*Salix glauca* L.), polarpil (*Salix arctica* Pall.), kær-pil (*Salix arctophila* Cock.), Melbær-pil (*Salix uva-ursi* Pursh) og dværgpil (*Salix herbacea* L.).

Af disse fem arter er det især gråpilen (samt dens bastarder med polarpil og kær-pil), som danner egentlige pilekrat. De fire andre arter er lave af vækst, sædvanlig med nedliggende eller krybende skud, der ikke rager ret mange centimeter op i luften. De kan dog dække ret store flader og indgår ofte som vigtig bestanddel af den hedeagtige vegetation, der har så vid en udbredelse i Grønland.

Gråpilen er en opret, indtil over 2 m høj busk, som dog oppe i fjældene og under mindre gunstige vækstforhold får nedliggende stammer og grene. Roden er lang og kraftig, grenene grove, noget knudrede, med brungrå bark; kvistene er glinsende kastaniebrune, glatte eller mere el. mindre beklædt med bløde grå hår. Årsskuddene er grålådne, men mister i den følgende vækstperiode sædvanlig det meste af hårklædningen. Bladene er kortstilkede, omvendt ægformede, som unge beklædt med bløde grå hår, der til dels er faldet af, når bladene er helt udvokset. Bladoversiden er mat grøn, undersiden blegt blågrøn. Raklerne kommer frem omtrent samtidig med bladene; der kan være 1-3 på samme årsskud. Blomstringen foregår i juni-juli måned.

Som ovenfor nævnt bastarderer gråpilen med polarpilen og kær-pilen, og dette sker i en sådan udstrækning, at det ofte kan være vanskeligt i et område at finde artsrene individer. Man får et begreb om, hvor vanskeligt problemet med at systematisere det kompleks, som den grønlandske gråpil i virkeligheden er, når man erfarer, at en specialist efter et besøg i Vestgrønland i 1921 anfører, at han på grund af omstændighederne (for knap tid i marken) kun nåede at indsamle omkring 200 former, men at der selvfølgelig ude i naturen blev undersøgt et mangedobbelt antal af levende typer! Dette giver et indtryk af, i hvor høj grad den grønlandske gråpil varierer med hensyn til højde, vækstform, bladform o.s.v.

*Nordbotún inderst i Tunugdliarfik-fjorden.
Pilen rykker frem i sluttet front og erobrer langsomt den græsklædte flade. 1937.*

Foto: Johs. Grøntved

Det synes iøvrigt, som om det, der hidtil i Grønland har gået under navnet gråpil (*S. glauca* L.), snarere må henregnes til formkredsen af hjertebladet pil (*S. cordifolia* Pursh), en art, der er udbredt over store dele af det nordøstlige Amerika, samt Grønland og tillige Island.

Sin bedste udvikling får gråpilen, hvor der er et rigeligt, ikke for længe liggende sne-dække om vinteren, og hvor der er rigelig sol i sommermånederne, samt en middel-fugtig, muldrig bund. Det er især i dalbundene og op ad de tilstødende skråninger, pilekrattene forekommer. Smukkest udviklet ser man dem i de sydgrønlandske fjordes sidedale, hvor de ofte danner næsten uigennemtrængelige bevoksninger. De tætte pilekrat har en yderst sparsom bundvegetation, mest bestående af mosser, medens de åbne krat ofte har en rigelig bundvegetation af græsser og stauder.

Hvor gamle individer af gråpil kan blive i Grønland, kan ikke angives med sikkerhed, men årringtælling på hjembragte stammestykker viser, at de i hvert fald kan opnå en alder af omkring 50 år.

Gråpilen er som kratdannende busk vidt udbredt i Grønland, når man dog undtager de højarktiske områder. Den er den dominerende pileart i Grønlands sydligere dele, dels på grund af sin mere anselige vækst og dels på grund af sin usædvanlige individualitet. Den er åbenbart den grønlandske pileart, der bedst formår at tilpasse sig til de mest forskellige jordbundsforhold, ligesom også dens krav til lys, varme og fugtighed kan være særdeles beskedne. Den er i stand til selv på solfattige, nordvendte fjældskråninger at opnå en forbavsende kraftig udvikling. Den er særdeles resistent imod kulde og kan gå lige så højt op i fjældene som dværgpilen, helt op til 1300 m over havet.

Pilekrattene bliver sjældnere, mindre i udstrækning og lavere af vækst, jo længere man går mod nord, og jo længere man kommer op i højden. Men selv i Disko Fjord (69° 30' n. br.) kan man if. M. P. Porsild (Medd. om Grøn. XXV, 1902, S. 192) træffe 2 m høje pilekrat, med stammer som er 5-6 cm tykke. Ved Orpik i Laksefjord (72° 30' n. br.) fandtes også på gunstige lokaliteter mandshøjt pilekrat; men pilekrattenes nordgrænse i Vestgrønland må antages at ligge omtrent på sidstnævnte lokalitets bredde. M. P. Porsild regner med, at pilekrattenes nordgrænse må falde sammen med juliisothermen 7° C.

I regelen er de højvoksne pilekrat i Grønland om vinteren fuldstændig dækket af sneen; de bliver derved beskyttet mod frostvindens udtørrende virkning. De grene og kviste, som stikker op over sneen, bliver dræbt af vinden, eller de bliver i de egne, hvor der drives fåreavl, afbidt eller afbarket af fårene om vinteren. Om sommeren ser man da de tørre, døde grene rage op over de grønne, løvbærende skud. Den beskæring, som således foregår, bevirker en stærk forgrening mod toppen af buskene og gør krattene endnu mere uigennemtrængelige. På grund af den stærkere beskygning bliver bundfloraen også her meget sparsom.

I den største del af sit udbredelsesområde i Grønland vokser gråpilen sammen med polarpilen og kær-pilen, således, at den mod nord går ind i polarpilens område, medens den, især i Vestgrønland, deler arealet med kær-pilen fra sydspidsen til ret langt nordpå.

Kær-pilen er en lille, lav busk, med lang, kraftig rod og sjældent mere end centimetertykke stammer. Grenene bliver indtil 0,5 m lange, sædvanlig nedliggende og ofte rodslående, med glinsende gulbrun til mørkebrun bark. De unge kviste er rette, glatte, sædvanligt livligt græsgrønne af en voks- eller harpikslignende beklædning. Bladene er stilkede, bladpladen omvendt ægformet til lancetformet, 25 × 12 mm, oversiden glinsende mørkegrøn, undersiden blågrøn, med lysegule nerver. De fuldt udviklede hunrakler er indtil 5 cm lange, smukt rødbrune til rødviolette.

Denne pileart vokser især på lavtliggende og fugtig bund, på kærenger, i fugtig hede, på rudemark og langs småelver og bække. Det er en af Vestgrønlands mest almindelige og mest karakteristiske pilearter; men den optræder oftest som hybrid med gråpilen og forekommer sjældent helt artsren. Dens hovedudbredelsesområde er Godthåbs, Hol-

Høsten af tørrede pilekviste bringes i hus. Julianehåb 1937.

Foto: Johs. Grøntved

steinsborgs og Egedesminde distrikter, og den når sparsomt nordpå til Umanaq-egnen. I Østgrønland er dens udbredelse kun ufuldstændigt bekendt; den optræder her stærkt dominerende som bastard med grå-pilen, og, især mod nord med polarpilen. I de nordligste egne af Grønland forsvinder den helt.

Den anden pileart, som spiller en vigtig rolle, dels som selvstændig art, dels som bestanddel af bastardkomplekset med gråpil, er polarpilen. (*Salix arctica* Pall.). Det er en lille busk, hvis lange, kraftige rod ved jordoverfladen går over i en knudret, fortykket, indtil 3 cm tyk hovedstamme, med tæt til jorden liggende, bugtede og knudrede grene. Årsskud, kviste og knopper er glatte. Bladene har ret lange stilke, med omvendt ægformig plade, med kileformet grund. Oversiden mørkegrøn, med til sidst noget op-højet ribbenet, undersiden blegere grøn, tyndt beklædt med lange, glinsende hvide hår. Hunraklerne ved modning 2-5 cm lange, mørkt purpurrøde.

Denne art er især udbredt i nordlige Grønland og går i Vestgrønland såvel som i Østgrønland mod syd ned til omkr. 65° n. br.

Dr. Paul Gelting har i Medd. om Grønland, 116, 3, 1937, s. 103, påpeget denne arts store betydning som vinterføde for den østgrønlandske rype. Denne fugl fortærer store

mængder af knopper samt de unge grenspidser. Af de sidste kunde man i januar måned finde stykker på indtil 5 cm længde i rypernes kro. Næst efter i masse kom bladene af fjældsimmer (*Dryas octopetala*) og purpur-stenbræk (*Saxifraga oppositifolia*), og af de tre nævnte planter udgjorde i månederne januar-maj og oktober-december polarpilen fra 90-100 pct. af rypens føde. L. V. Manniche anfører også (Medd. om Grønland 45, s. 111), samstemmende med Dr. Gelting, at rypens vigtigste føde (i februar og marts måneder) består af knopper og korte stykker af skud af polarpilen, ligesom han anfører, smst. s. 108, at spiserør og mave hos bramgås (Anser leucopsis Bechst.) i august måned (1907) var fyldt med kviste, blade og rakler af den samme plante. Alvin Pedersen anfører også (Medd. om Grønland 77 (1931) s. 450), at den østgrønlandske rype lever næsten udelukkende af polarpilens bladknopper og unge skud.

At også moskusoksen i hvert tilfælde lejlighedsvis fortærer skud og knopper af denne pileart, fremgår af hvad L. V. Manniche i Medd. om Grønland 45, s. 88, hvor han omtaler, at han fandt munden af en nedlagt moskustyr fyldt med friske pilegrene (i juli 1908). I andre tilfælde fandtes i maven af de nedlagte moskusokser væsentlig kun græs. Det er dog meget sandsynligt, at hvor moskusokserne har adgang til at ernære sig af pileskud, vil de i udstrakt grad benytte sig deraf.

Undersøgelser over vitaminindholdet i arktiske planter blev udført i Nordøstgrønland i 1939-40 af Dr. Kaare Rodahl*), og det viste sig da, at knopper, kviste og blade af pilearterne havde et ret betydeligt indhold af vitamin C (1-ascorbinsyre): Knopper indeholdt således i gennemsnit 25,1 mg pr. 100 gr, skud indeholdt 46,0 mg pr. 100 gr og blade 160,6 mg pr. 100 gr.

Den mest udbredte af de grønlandske pilearter er dværgpilen (*Salix herbacea* L.). Det er en uanselig lille plante, som kryber med sine blege skud i det øverste jordlag eller i mospuder; kun spidsen af skuddene når op over jordoverfladen. Som regel har disse lysskud kun et par blade, som er runde, tandede i randen og blankt grønne på begge sider. I spidsen af skuddene kommer de små han- og hunrakler, som kun består af ganske få blomster.

Dværgpilen er en udpræget højalpın plante. Den stiger højere op på fjældene end landets øvrige pilearter; den kan dog undertiden overgås af enkelte forkrøblede individer af gråpilen. Trods sin udpræget alpine karakter går den grønlandske dværgpil dog også almindeligt helt ned til havstranden. Den er særdeles hårdfør, og den er den første pileart, som indfinder sig på den nylig blottede morænebund. Den kan forekomme på de mest forskelligartede lokaliteter, men når åbenbart sin bedste udvikling på bar, sandet muld, på fugtig, men ikke egentlig sumpet bund. Den vokser frodigt i den ikke for tørre fjældhede, og den er iøvrigt karakteristisk for sneleje-vegetationen.

*) Rodahl, Kaare: Content of Vitamin C (1-Ascorbic Acid) in arctic plants. Transact. Bot. Soc. of Edinburgh. 34. 1944.

Den femte pileart, som vokser i Grønland, er melbær-pil (*Salix uva-ursi* Pursh). Det er en lille, lav, mod jorden tiltrykt busk med en ca. 1 cm tyk hovedstamme og korte, krogede, gråbrune, glatte grene; årsskuddene er 1-2 cm lange, gullige og glatte. Bladene sidder tæt sammentrængt, er omvendt ægformede, med but, svagt tilbagebøjet spids. Bladoversiden er glinsende grøn, undersiden blegere, blågrøn. Raklerne sidder på 2-6 bladede stilke. De blomstrende hanrakler er ca. 1 cm, de hunlige indtil 2 cm lange. De sidste er i moden tilstand rødbrune.

Melbær-pilen er en særdeles nøjsom og hårdfør plante, som vokser på løs, gruset bund og på klipper, oftest på frit for vinden udsatte lokaliteter. Den vokser ikke sammen med de andre pilearter og synes heller ikke at trives i den egentlige lynghede. Den bastarderer ikke i Grønland med de andre pilearter; det sidste synes ligeledes at gælde for dværgpilens vedkommende. Melbær-pilen forekommer i Grønland kun i Julianehåb, Frederikshåb og Godthåb distrikter, og er her iøvrigt ret sjælden. Den kan næppe siges at have nogen som helst økonomisk betydning.

Foran er omtalt nogle eksempler på den betydning, som de grønlandske pile har for den vildtlevende dyrebestand, og adskilligt flere kunne uden tvivl fremdrages. For den grønlandske husdyrbestand betyder pilene også vigtigt tilskud især til vinterfoderet, da høsten ikke alene er i stand til at dække forbruget. Hver sommer skæres der da også, f.eks. i Julianehåb-distriktet, talrige bådladninger pilekviste, som efter passende tørring egner sig udmærket til at drøje på vinterfoderet.

Da man vel i fremtiden kan vente, at der bliver tale om en langt mere omfattende udnyttelse af pilen som tilskud til husdyrenes vinterfoder, kan det også have interesse at kende noget til, hvorvidt Sydvestgrønlands pilekrat vil være i stand til at yde tilstrækkeligt materiale. Det synes, som om gråpilen hovedsagelig formerer sig ad vegetativ vej, og at dette sker ret langsomt. Formering ved frø har næppe ret stor betydning, bl.a. også af den grund, at pilefrø meget hurtigt taber spireevnen.

Pilens langsomme erobring af den åbne mark fremgår bl.a. af, at de gamle nordbotún (hjemmemarker) endnu mange steder, f.eks. i Tunugdliarfik fjord eksisterer som de velkendte friske grønne pletter, der let iagttages under sejladsen i denne fjord. Side 331 vises et sådant nordbotún fra den inderste del af fjorden. Dette tún er omgivet af velvoksne pilekrat, som ikke har nået at erobre det i den tid, der er forløbet siden nordbotiden.